

MIKÄ ON SUOMALAISEN SOTAHISTORIAN TUTKIMUKSEN NYKYTILA

Professori Ohto Manninen, Maanpuolustuskorkeakoulun sotahistorian laitos

Sotahistorian tutkimus saa meillä julkista huomiota osakseen paljon harvemmin kuin sotahistoria. Sotahistoriaan kohdistuu varsin paljon huomiota monestakin syystä. ”Suuri yleisö” on kiinnostunut historian kohtalokkaista käänteistä – siis myös sodista. Suomalaisille viime sodat eli toisen maailmansodan aikana käydyt kolme sotaa ovat kiinnostavia

Sotahistorian tutkimukseen kohdistuu kritiikkiä lähinnä sillä perusteella, että sen katsotaan olevan ”perinteistä sotahistoriaa”, siis keskittyvän joukkojen liikkeisiin. On jopa syntynyt käsite ”toinen sotahistoria”, jonka aihepiiri onkin sitten hyvin laajana kaikkea muuta kuin perinteellistä sotahistoriaa. Siihen kuuluvat sellaiset yleisten virtausten mukanaan tuomat aiheet kuin miehisuus ja homofilia tai sankaruus ja kuolema. Tästä on todettava, että ”toinen sotahistoria” on rikastuttanut sotahistorian tutkimusta, ja tekee sitä vastakin. On kuitenkin ounasteltavissa, että perinteellistä sotahistoriaa vastaan tehty hyökkäys on taistelua tutkimusmäärärahoista.

Perinteistä sotahistoriaa voisi kritikoida pikemminkin siitä, että monia sodankäyntiin liittyviä aihekokonaisuuksia on aiemmin jätetty vähälle huomiolle. Muun muassa ”viime sotiin” liittyvistä aiheista oli operaatioiden suunnittelu kauan ilman tutkijaa. Samoin on koettu liian työlääksi tappioiden tutkiminen tarkemmin kuin sodanaikaisten tappioilmoitusten pohjalta. Tietokoneistumisesta huolimatta tällainen tutkimus vaatii nykyisinkin runsaasti resursseja.

Toisaalta kritiikki on kohdistunut sotahistorian sellaisiin tutkijoihin, jotka ovat joko puolustushallinnon palveluksessa tai muuten, esimerkiksi veteraanityöhön, Suomen sotahistorian komissioon tai Suomen sotahistorialliseen seuraan kuuluvina tulkitaan positiivisesti puolustusvoimiin suhtautuviksi. Näiden on väitetty salailleen sotien ajan

tapahtumia tai jopa tuhonneen aineistoja. Nämä väitteet on osoitettu tai osoitettavissa perättömiksi, samoin sellainen väite, että puolustusvoimien johto pyrki tai olisi pyrkinyt ohjailemaan tutkijoiden tuotantoa. Onkin vedettävä se johtopäätös, että tällaisia väitteitä esittävät sellaiset, jotka pyrkivät skandaaleilla lisäämään kirjojensa menekkiä. Väitteet eivät mitenkään kuvaa sotahistorian tutkimuksen nykytilaa.

Tuloksellisuus

Seminaarissa esiteltiin eri yliopistojen sotahistoriantutkimusta, ja tältä pohjalta on todettavissa, että sotahistoriaa tutkitaan joka puolella ja varsin laajaa kirjoa aiheita ja näkökulmia. Tämä on näkynyt myös Sotahistorian laitoksen syksyisin järjestämissä Historia militaris-seminaareissa, joissa on jo esitelty nelisenkymmentä tekeillä olevaa väitöskirjaa.

”Varsinaista” sotahistoriaa, strategiaan, operaatiotaitoon, taktiikkaan ja taistelutekniikkaan liittyvää sotahistorian tutkimusta tehdään ensisijaisesti Maanpuolustuskorkeakoulussa. Sen edeltäjässä Sotakorkeakoulussa tehtiin jo perusteellisia ja idearikkaita tutkimuksia, mutta Maanpuolustuskorkeakoulun vuonna 1994 alkanut kehitys yliopistoksi on kehittänyt metodista osaamista. Akateeminen tutkimus sotahistoriassa alkaa olla historian tutkimuksen ”normaalilla”. Puolustusvoimien sotahistoria puhuu samaa kieltä kuin muissa yliopistoissa. Resurssien, lähinnä tutkimukselle kurssien aikana varatun ajan vähäisyyden ja sen keskittämism vaikeuden takia, pro gradu -tutkielmien aihealueet keskittyvät uusimpiin sotiin ja sotataidon historiaan.

Kun Suomen sotahistorian komissio ehdotti sotahistorian professorin viran perustamista maanpuolustuskorkeakouluun, oli taustalla ajatus, että korkeakouluopetuksen ja tutkielmien ohjauksen lisäksi tulisi hoidetuksi myös Suomen ”viime sotien” tutkimus ja siihen liittyen yhtymien ja joukko-osastojen historioiden kirjoittaminen saisi asiantuntevaa ohjausta. Maanpuolustuskorkeakouluun suunniteltiin tohtorikoulutusta ja sinne perustettiin professorinvirkoja, ja sotahistorian professuuri tuli yhdeksi näistä. Oli ajateltu myös lahjoitusvarojen hankkimista.

Upseerikoulutukseen valitut sotahistorian painopistealueet, sotataidon historia, toisen maailmansodan jälkeiset sodat ja Suomen sotahistoria, ovat pakostakin suunnanneet tutkimusta pois ”viime sotien” historiasta. On esitetty tosiasioiden pohjautumatomia ajatuksia, että II maailmansota on jo tutkittu. Opetuksen vaatimukset kulkevat kuitenkin samaan suuntaan. Voittopuolisesti on tarkoitus tutkia niin sanotun kylmän sodan aikaista sotataitoa ja asevoiman käyttöajatus. Tähän kehitykseen on kuitenkin vastapaineita. Puolustusvoimien historian yksi keskeinen alue ovat viime sodat, ja veteraanisukupolvi odottaa tällaista tutkimusta. Tämän alueen tutkielmiin on helppo löytää ohjaajia ja lähdeaineistoa on helposti saatavissa. Myös opiskelijoilla on usein omasta takaa aihe-ehdotuksia juuri viime sodista. Maanpuolustuskorkeakoulun väitöskirjojen

– valmiiden ja valmistuvien – aihepiirit ovat varsin laajasta sotahistorian kirjosta.

Yliopistojen siviilisotahistoria on ”laajentanut” sotahistorian aihealuetta ja avannut näkökulmia mutta se ei ole pyrkinyt ottamaan haltuunsa operaatiotaidon historiaa. Samaan aikaan on todettava, että osassa perinteistä sotahistoriaa (ulkopolitiikka) aiheenhallinta jo viime sotien osaltakin selvästi heikentynyt. Tämä on luonnollista, kun professorit eivät edelleenkään ole alan asiantuntijoita. Heillä on runsaasti muiden aihealojen ohjattavia. (Aiemminhan Helsingissä Arvi Korhonen ja Turussa Einar W. Juva, Matti Lauerma ja Jussi T. Lappalainen ovat olleet sotahistoriaan erikoistuneita. Arvi Korhosen oppilaita on toki ollut professoreina muitakin.)

Vanhojen aikojen tutkimus on yliopistoissakin jäänyt vähäisemmäksi, antiikin tutkimusta lukuun ottamatta. Tästä aihepiiristä on Tampereella syntynyt antiikin ja keskiajan Rooman sotataitoa (Ilkka Syväne 2004) koskeva väitöskirja.

Virikkeet

Kansainvälisiä tutkimusprojekteja ja vertailevaa tutkimusta on sotahistorian alueella synnytetty sotahistorian kansainvälisen komission, toisen maailmansodan historian kansainvälisen komission ja eräiden laajemmin poliittista historiaa tutkivien projektien (Parallel History Project on Cooperative Security, Cold War International History) puitteissa.

Usein jokin historiantutkimuksen yleinen virtaus saa myös Suomeen ulottuvia vaikutuksia. Sotahistorian tutkimus on saanut ja saamassa akateemisen maailman kautta virikkeitä kansainvälisistä virtauksista. Tällaisia ovat olleet muun muassa tutkimussuuntaukset, jotka ovat tutkineet sodan oikeuksien loukkaamista, sotarikoksia ja kansanmurhia (juutalaisten joukkotuhoa eli holocaustia koko toisen maailmansodan jälkeisen ajan ja sittemmin virikkeitä on tullut Kaakkois-Aasiasta, Afrikasta ja Balkanilta uskonnon, rodun tai heimon kriteerein), sotavankeja, sukupuolihistoriaa, väestöhistoriaa (sotien ja kulkutautien vaikutusta) tai rauhanliikettä. Kuten aiheista näkyy, taustalla on oikeuspoliittisia, kansainvälistä poliittisia ja yhteiskunnallisia poliittisia päämääriä.

Haittaa sotahistorian tutkimukselle on tai ainakin pahassa tapauksessa on kaupallista kirjoitushankkeista, joissa aikataulun mukaan teetetään artikkeleita ja tulos saattaa jäädä keskeneräiseksi, uutistoiminnan omistautuminen skandaalien, sensaatioiden ja ”uutuuksien” löytämiselle, jolloin mitättömät yksityiskohdat saavat suhteettoman arvosijan historiantutkimuksessa, sota-aiheisiin perustuvasta kauno- ja näytelmäkirjallisuudesta, joiden sisältö muokataan näyteltäväksi sopivaksi tai muuten dramaattisesti eikä totuudesta ole väliä, amatöörihistoriikkeista, usein joukko-osastoperinnettä, joiden tutkimuksellinen taso on epätasainen ja jotka saattavat antaa sotahistorian tutkimukselle huonon maineen.

Tutkimusvarojen suuntaaminen

Tutkimusvaroja sotahistorian pätevään tutkimukseen on saatavissa, vaikka aika ajoitin joudutaan taistelemaan vuosikymmenten mittaan syntyneitä ennakkoluuloja vastaan. On todettavissa, että sotahistoriaa ei Puolustusvoimissa koeta tärkeäksi tutkimusalueeksi, sotahistoriaa ei Suomen akatemiassa koeta päteväksi tutkimukseksi, ”traumatutkimukset” eli suuret hankkeet sotien ympärillä syövät varoja ja tutkijoita problemitutkimukselta ja kilpailevat historian tutkijat kuvittelevat, että vakavaa tutkimusta voidaan sotahistorian alalla tehdä myyntituloilla. Tässä asiassa on kuitenkin paljon tehtävissä perusteellisilla tutkimussuunnitelmillä.

Kielitaito ja perusosaaminen

Historiantutkimusta Suomessa yleisesti rajoittavaksi tekijäksi on muodostunut kielitaidon yksipuolistuminen. Sotahistorian tutkijoita on historian tutkijoissa suhteellisen vähän, joten puute iskee siihen pahasti.

Todettakoon, että jopa toisen kotimaisen kielen, ruotsin, osaaminen on vähentynyt ratkaisevasti neljännesvuosisadan kuluessa. Ruotsinkielentaidon väheneminen vähentää varhempien vuosisatojen sotahistorian tutkimusta entisestään, sillä 1400–1800-lukujen Suomeen liittyvän sotahistorian tutkiminen vaatii vähintään ruotsin ja venäjän sekä mielellään myös saksan ja ranskan taitoa. 1900-luvun osalta näihin liittyy englanninkieli.

Ulkomaankielten osaamisen vähenemisen syynä on englannin ylivalta. On vaikeaa löytää saksan-, ranskan- ja venäjänkielen osaajia. Venäjäntaidon vähäisyys on nykyisin sitäkin kiusallisempaa, kun nykyisin olisi sillä kielellä saatavissa aiempaa merkittävästi enemmän lähdeaineistoa.

Sotien poliittisen puolen tutkija tarvitsee paremman kielitaidon kuin operaatioiden tutkija. Tämä ongelma sisältyi aikanaan uraa uurtavaan kirjaan *Suomen valinta 1941*. Hans Peter Krosbyn saksankielen tulkinnoissa oli lukuisia pikku virheitä, joista muutamat vaikuttivat tulkintaankin. Toinen, tuoreempi esimerkki ovat N. I. Baryshnikovin tutkimukset, joissa suomenkielen taito ei erään kohdin ole riittävä asiakirjan lähdearvon ja ajatuksen tulkintaan. Sama vaara uhkaa tietysti heikoin eväin venäjää tulkitsevia, mikä täytyy itsekriittisesti todeta.

Sotahistorian tutkimuksen aihevalikoimaa rajoittaa kielitaidon heikkenemisen ohessa käsin kirjoittamisen väheneminen. Näin ei pystytä enää tulkitsemaan toisten käsialaa, saati sitten varhempien vuosisatojen niin sanottuja vanhoja käsialoja. Tutkimuksen nykytilan parantamiseksi yksi perustavaa laatua oleva keino on kannustaa tutkimukseen suuntautuvia kielten opiskeluun. Kun perustaidot lisääntyvät, tilanne paranee. Halukkaita ja vireitä tutkijanalkuja riittää.